

Mälardalens högskola
Institutionen för hållbar samhälls- och teknikutveckling

Attityder till narkotika och narkotikabruk

En intervjustudie med personer som själva varit
brukare av narkotikaklassade preparat

Sofie von Krusenstierna

C-uppsats i psykologi, HT 2012
Handledare: Robert Ohlsson
Examinator: Leonard Ngaosuvan

Attityder till narkotika och narkotikabruk

En intervjustudie med personer som själva varit brukare av narkotikaklassade preparat*

Sofie von Krusenstierna

Den ekonomiska och fysiska tillgängligheten av narkotika är idag historiskt hög, vilket bidrar till att narkotikan numera ses som en normalitet i samhället. Denna kvalitativa intervjustudie skildrar hur sex personer, alla med någon form av narkotikabakgrund, upplevt att narkotikan på ett eller annat sätt varit en del i deras liv. Deltagarna ger en bild av människors olika anledningar till att börja, fortsätta och sluta ett narkotikabruk samt beskriver hur attityden hos narkotikabrukare ofta förändras över tid. Resultatet visade att det sociala nöjet samt upplevelsen att bli fri sin inre oro var komponenter som medförde en positiv attityd, medan destruktiva konsekvenser i form av självförstörelse, kontrollförlust och sociala problem var komponenter som resulterade i en negativ attityd. Då den mänskliga attityden är en följd av våra tankar, känslor och handlingsinriktningar kom dessa aspekter att utgöra fokus för studien. Materialet analyserades utifrån en induktiv och deskriptiv ansats genom en kvalitativ innehållsanalys.

Keywords: narcotics, attitude, self-esteem, addict, inducement

Inledning

Begreppet *attityd* är, i psykologisk mening, en beskrivning av människans inställning till något, ett ställningstagande till omvärlden. Detta ställningstagande omfattar tre olika aspekter; en kognitiv aspekt, en emotionell aspekt och en konoativ aspekt. Den kognitiva aspekten rör människans uppfattande av ett fenomen, en tankemässig föreställning. Den emotionella aspekten är den känslomässiga reaktion som människan känner då denne erfar ett fenomen och den konoativa aspekten är slutligen den strävan eller handlingsinriktning som människan upplever (Egidius, 1994). Breckler (1984) beskriver hur dessa tre komponenter rör sig på ett kontinuum mellan två ytterligheter; kognitionen rör sig mellan positiva eller negativa tankar, emotionen mellan en känsla av välmående eller obehag, och konoationen mellan ett stödjande eller förstörande handlingsbeteende. Människans attityd skulle därmed, utifrån Breckler (1984), kunna tolkas genom att urskilja var på dessa kontinuum som de olika komponenterna befinner sig. Författaren förtydligar dock att komponenterna inte alltid är i samspel med varandra och menar därför att det är av stor vikt att analysera dem var och en för sig för att på så sätt kunna skönja en attityd.

* Ett varmt tack till Er deltagare som gjorde denna studie möjlig för mig, det var väldigt fint av Er att delge Era personliga livserfarenheter på ett så målande sätt. Vill även tacka min nyckelperson som varit ett stort stöd i arbetet.

Demker (2009) beskriver att den mänskliga attityden medför att vi reagerar på ett specifikt sätt under en viss situation, att kognitionen, emotionen och kognitionen sätts i stumulus då vi erfar ett fenomen. Hon menar att attityden bidrar till att skapa en sorts social ordning, att vår attityd gör att vi reagerar på ett sätt som gör att vi passar in i vår miljö. Sammanfattningsvis kan således sägas att människans attityd är en helhet av våra tankar, känslor och handlingsinriktningar i relation till något i dennes omvärld (Breckler, 1989; Demker, 2009; Egidius, 1994).

I denna studie kommer fokus ligga på begreppet *narkotika*, detta då termer som exempelvis *drog* och *knark* lätt kan skapa förvirring i och med att innebörden i de orden inte har en lika precis betydelse. Med ordet narkotika menas olagliga, narkotikaklassade preparat samt narkotikaklassade läkemedel som brukas på ett illegalt sätt. Denna definition är den samma som Läkemedelsverket använder och som de grundat på § 8 i narkotikastrafflagen. På följande sätt beskrivs narkotika på hemsidan lakemedelsverket.se:

Läkemedel och hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter och som på sådan grund är föremål för kontroll enligt en internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, eller av regeringen har förklarats skola anses som narkotika enligt lagen (lakemedelsverket.se, 12-12-20).

Dagens narkotikaläge

Utifrån Läkemedelsverkets definition av narkotika har en hel del statistisk forskning utförts med syftet att kartlägga narkotikaförekomsten och narkotikabruket i Sverige. Den främsta källan till denna typ av forskning är CAN, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Det är utifrån CAN:s forskningsresultat som SCB, Statistiska centralbyrån, hämtar sina årliga statistiska uppgifter vilka här nedan kommer att presenteras.

Tillgängligheten, både den fysiska och ekonomiska, spelar en väsentlig roll i avseende på i vilken utsträckning ett narkotikapreparat brukas i ett samhälle. Den ekonomiska tillgängligheten berör narkotikans prisläge medan den fysiska tillgängligheten handlar om dess tillgång. Priset på hasch, marijuana och kokain har sjunkit med ca 40 %¹ mellan år 1988 och år 2011 och att priset på amfetamin och brunt heroin sjunkit med nästan 70 %² under samma tidsperiod, vilket således beskriver hur den ekonomiska tillgängligheten idag är historiskt hög (Guttormsson, 2012). Guttormsson (2012) redogör dock att kurvan under 2000-talet visat på en viss stigning gällande priset på hasch, marijuana och kokain, men tydliggör att denna stigning är förhållandevis låg. Vidare betonar författaren att även den fysiska

¹ Hasch och marijuana har sjunkit från 175 kr/gram till 100 kr/gram och kokain har sjunkit från 1 400 kr/gram till 900 kr/gram.

² Amfetamin har sjunkit från 700 kr/gram till 250 kr/gram och brunt heroin har sjunkit från 3 000 kr/gram till 900 kr/gram

tillgängligheten ökat i samhället, narkotikan har blivit alltmer utspridd och vanligt förekommande. I CAN:s statistiska rapport Drogutvecklingen i Sverige 2011 (2012) går det exempelvis att se hur polisens och tullens beslagtagning av cannabis ökat markant de senaste åren. År 1995 var beslagen 3 500 till antal medan siffran år 2010 hade eskalerat till 12 000, alltså nästan fyra gånger så många beslag. Dock skall poängteras att även polisens insatser mot narkotikan ökat i omfattning under denna tidsperiod. Vidare skildrar rapporten hur cannabis, till skillnad från många andra narkotikaklassade preparat, även börjat odlas i Sverige. Den fysiska tillgängligheten av cannabis har således ökat i och med att brukare och försäljare idag har möjlighet att få tag på preparatet både från den insmugglade affärsverksamheten men även från den inhemska odlingen. Denna utveckling beror med största sannolikhet på att det idag finns en ökad efterfrågan av narkotikan i samhället. Guttormsson (2012) menar därmed den ökade efterfrågan skulle kunna vara en förklaring till varför priset på cannabis stigit de senaste åren.

Att det finns en ökad ekonomisk tillgänglighet är något som även bekräftas av personer som är yrkesverksamma i narkotikafrågan. Polisen Per-Erik Lundberg på narkotikaroteln i Västmanland beskriver exempelvis hur priset på det psykosframkallande preparatet MDPV idag är ”billigare än en starköl” (personlig kommunikation, 21 september 2012). På hemsidan drugnews.nu, dit allmänheten kan vända sig med frågor och upplysningar beskriver drogforskaren Eckart Kühnhorn (2005) hur det låga narkotikapriset resulterat i att allt fler brukar olagliga preparat och att narkotikabruk ofta är en bidragande faktor till våldsbrott. Det billiga priset tillsammans med den ökade fysiska tillgängligheten är även något som forskarna Parker, Aldridge och Measham (1998) betonar då de tar upp olika faktorer kring varför unga inte drar sig för att bruka narkotika. De beskriver hur det idag har skapats en normalitet kring ungas narkotikabruk och att det således inte längre handlar om specifika grupper som brukar narkotika utan att vem som helst kan fastna i ett narkotikabruk. Dock är det, enligt von Hofer (2011), inte enbart narkotikans ekonomiska och fysiska tillgänglighet som har inverkan på brukets omfattning och utbredning, även narkotikabrottets strafflatitud har ett finger med i spelet. von Hofer (2011) förklarar detta genom att beskriva hur samhällets påföljdsideologi påverkar förekomsten av ett brott. Med begreppet påföljdsideologi menar han den ståndpunkt som samhället har gällande huruvida ett brott skall resultera i fängelsestraff, behandling eller böter. von Hofer (2001) beskriver att ju lägre påföljder ett brott får desto fler brott av den typen kommer att begås. Att låga straffsatser på så sätt kan skapa problem är även något som Lundberg (personlig kommunikation, 21 september 2012) tar upp då han beskriver hur bruket av MDPV eskalerade i och med att preparatet fick en mycket låg narkotikaklassning och således även en låg straffpåföljd. Sammanfattningsvis kan därmed sägas att en låg straffpåföljd, ett lågt pris och en ökad fysisk tillgänglighet tillsammans gör att hindrena för att bruka narkotika blir allt färre och att riskerna för att hamna i ett missbruk blir allt fler.

Den tillåtande attityden bland unga

Sato (2004) beskriver hur narkotikan på ett eller annat sätt alltid infinner sig i unga vuxnas vardag, detta oavsett om de unga är för eller emot att bruka den. Författaren menar att det idag

är näst intill omöjligt för en ungdom att undgå det informationsflöde gällande narkotika som ständigt överöser vårt samhälle. Det spelar då, enligt Sato (2004), ingen roll om de unga själva brukar narkotika eller ej. Hon menar nämligen att ungdomar alltid berörs av narkotikafrågan i och med att det krävs att de tar ställning och väljer ett sätt att förhålla sig. På så sätt blir narkotikan ett naturligt inslag i deras liv och följaktligen även en del av deras vardag. Detta kan jämföras med Järvinens och Østergaards (2011) beskrivning av hur unga vuxna idag ser cannabis som en normal företeelse i sin tillvaro och hur de ser det som ett naturligt förlopp att testa preparatet. Författarna betonar att inflytandet som unga får från sin omgivning har en avgörande roll för hur de förhåller sig till narkotikan. De menar att inflytandet skapar ett underlag till den attityd som de unga sedan utgår från. Det informationsflöde som Sato (2004) beskriver kan därmed resultera i det tillåtande förhållningssätt som Järvinen och Østergaard (2011) beskriver att unga vuxna idag har. Vidare skildrar Palmqvist, Martikainen och Rauste von Wright (2003) hur unga vuxna uppvisat en minskad oro för narkotikans negativa effekter år 1999 jämfört med år 1984. Detta kan, enligt författarna, ses som en följd av att informationen och konsumtionen ökat i samhället och att det således skapats en normalitet kring narkotika som gör att narkotikabruk uppfattas som något mindre allvarligt. Även Olsson (2012) behandlar detta då han beskriver hur många uppfattar ett narkotikapreparat som mindre farligt ju fler personer som brukar det. Då bruket blir alltmer utbrett och då positiva budskap kommer i cirkulation, dels människor emellan men även via media och sociala nätverk, desto vanligare är det att de negativa aspekterna av narkotikan hamnar i skymundan och att de positiva sidorna får övertaget (Olsson, 2012).

I likhet med Olsson (2012) menar Bergmark och Karlsson (2006) att unga som brukar eller har brukat narkotika uppvisar märkbart mindre oro för de negativa konsekvenser som narkotikan kan leda till jämfört med de unga som aldrig använt sig av narkotika. Dessa visar även en större tilltro till att narkotikan kommer resultera i positiva konsekvenser jämfört med icke-brukarna. Således kan sägas att ju mer kontakt unga får med narkotika, både genom egen erfarenhet men även genom vänners bruk och via samhällets informationsflöde, desto mer normaliserad bild får dem och desto mer accepterad och mindre farlig anses narkotikan vara. Fahlke (2006) beskriver hur unga sällan delger de negativa effekterna av narkotikabruket, utan att de istället bara berättar om de positiva effekterna. Detta trots att nästan hälften av de deltagare som testat narkotika i Fahlkes studie beskriver att de upplevt ett obehag till följd av bruket. Denna förskönande bild av narkotika är enligt Parker et al. (1998) även den bild som oftast visas i media. De beskriver hur narkotikan idag vanligen framställs i positiv dager, och då framförallt genom internet, filmer, musik och tv-program. Således betonar Parker et al. (1998) att det finns en stor risk att unga endast skapar sig en bild av narkotikabruket och att deras attityd därmed blir mer tillåtande. Även Blackman (2004) framhåller detta då han beskriver hur media bidragit till att göra narkotikan allt mer normaliserad. Dagligen får ungdomar information om narkotikans frekventa förekomst och får ständigt höra hur kända personer som de ser upp till brukar den (Blackman, 2004). Om unga således skulle få en mer nyanserad bild av narkotikan skulle attityden hos dem med största sannolikhet förändras och acceptansen skulle därmed inte vara lika hög (Blackman, 2004; Parker et al., 1998). Lundberg (personlig kommunikation, 21 september 2012) betonar därför vikten av att det krävs en mer

öppen debatt från samhället, där skola, politiker och föräldrar vågar ta upp frågan för att på så sätt kunna påverka den tillåtande attityd som idag gör sig gällande. Lundberg förklarar hur en öppen debatt skulle kunna bidra till att unga får möjlighet att skapa sig ett bredare perspektiv och således har möjlighet att inta ett mer kritiskt förhållningssätt till narkotikan (personlig kommunikation, 21 september 2012). Det mest betydande i samhällsarbetet ligger således inte i att skala bort all den information som unga idag får, utan att snarare att blanda ut den med information som även beskriver narkotikans negativa sidor.

Narkotikabrukets motiv

Motiven till att bruka narkotika förändras ofta i och med att en persons konsumtion övergår från ett testande till ett mer kontinuerligt brukande. Detta är något som Titus, Godley och White (2006) tydliggör i sin studie där de undersöker anledningen till varför unga vuxna börjar, fortsätter och slutar ett narkotika- eller alkoholbruk. Utifrån kvalitativ data från 923 ungdomar menar författarna att unga vuxnas motiv till att börja bruka narkotika har sin grund i den sociala samhörigheten medan det fortsatta bruket snarare grundar sig i en mer personlig tillfredsställelse. Titus et al. (2006) tydliggör således att det sker en attitydförändring inom individen under dennes brukarperiod. Palmqvist et al. (2003) förklarar dock att motiven inte endast förändras inom individen själv utan att motiven även förändrats i samhället som stort. I deras longitudinella studie fick ickebrukande personer svara på frågan vad de tror är anledningen till att andra människor brukar narkotika. År 1984 menade deltagarna att det berodde på att brukarna antingen hade en önskan om att erfara upplevelsen av ett narkotikarus eller att de var beroende, år 1999 menade deltagarna istället att anledningen låg i att brukarna antingen ville uppleva att de mårde bra eller att de ville fly sina problem. Därmed är det betydande att samhället hela tiden håller sig med aktuell information och moderna metoder för att på så sätt säkra att de arbetar med den attityd och inställning som för tillfället gör sig gällande. När det gäller anledningar till att sluta bruka narkotika beskriver McBride et al. (1994) hur deltagarna i deras studie uppgav fyra olika skäl till varför en människa slutar ett narkotikabruk (denna studie fokuserade endast på marijuana och kokain). Dessa fyra skäl var; upplevelsen av fysiska hälsoproblem, viljan att återfå en självkontroll, påtryckningen från den sociala omgivningen samt viljan att undvika rättsliga problem. Författarna menar att individer upplever skälen olika starkt, men att alla på ett eller annat sätt alltid blir påverkade av dem. Vidare beskriver Prochaska, DiClemente och Norcross (1992) hur en individ genomgår fem olika stadier under sin process att sluta ett beroendeframkallande bruk. Det första stadiet är ett slags reflektivt begrundande, individen tänker över sitt brukarbeteende och reflekterar kring sitt liv. Det andra stadiet är övervägandet, då individen gör ett slags beslutsfattande. Nästa stadium är förberedelsen, i detta stadium laddar personen helt enkelt upp inför sin brytpunkt. Stadium fyra är handlingen, det stadium då individen gör sin beteendeförändring. Det femte och sista stadiet beskriver Prochaska et al. (1992) som individens vidmakthållande, då denne fortsätter leva ett narkotikafritt liv. Författarna förklarar dock att individen ofta faller tillbaka och går igenom dessa stadier upprepade gånger innan ett permanent avståndstagande till narkotikan slutligen nås. På liknande sätt menar även Egidius (1994) att narkotikabrukare genomgår olika stadium, dock fokuserar han på hela individens brukarperiod. Han menar att

individen först upptäcker att det finns ett liv som narkoman, och lockas av att leva det. Därefter erkänner individen sin narkomanidentitet och får en tvångsmässig relation till sitt bruk. Det tredje stadiet är då individen ifrågasätter sin identitet som narkoman och därefter försöker bli av med sitt bruk. Det fjärde och sista stadiet är då individen överger narkotikan.

Cruse (2008) beskriver hur människor ofta upplever att känslor av ångest, olust, mindrevärde och övergivenhet dämpas vid bruk av narkotika. Att de upplever hur brister och saknaden i livet kan kompenseras med hjälp av narkotika. Detta är enligt Cruse en av anledningarna till att människor efter ett testande även fortsätter ett bruk av narkotika. Hon poängterar dock att denna tillfredsställande känsla bara är tillfällig och att narkotikabrukare efter en tid istället upplever en försämrad livssituation med starkare obehagskänslor än tidigare. Brukarnas hopp om narkotikas positiva effekter lever dock kvar trots den negativa upplevelsen infunnit sig (Cruse, 2008). Även Titus et al. (2006) bekräftar att en av de mest betydande anledningarna till ett fortsatt narkotikabruk är upplevelsen av att kunna hantera svårigheter och obehagskänslor. De beskriver att narkotikabrukare under sitt rus helt enkelt upplever att de mår bra. Fahlke (2006) betonar istället de negativa effekterna som kommer efter hand. Hon beskriver hur unga narkotikabrukare ofta upplever att de får känslor av ångest och depression som följd av sitt narkotikabruk. Även CAN (2012) skildrar hur narkotikabrukare lätt kan utveckla en psykisk och fysisk ohälsa. I rapporten Drogutvecklingen i Sverige 2011 beskriver de hur unga narkotikabrukare har en lägre utbildningsgrad och minskad känsla av trivsel i skolan jämfört med unga icke-brukare. Vidare beskriver Fahlke (2006) att narkotikabrukande ungdomar ofta börjar skolka ifrån skolan och uppvisar en högre grad av impulsiv personlighet jämfört med andra ungdomar.

Syfte och frågeställning

De flesta tidigare attitydstudier gällande droger är inriktade på både alkohol och narkotika (Järvinen & Østergaard, 2011; Palmqvist et al., 2003; Sato, 2004; Titus et al. 2007) vilket kan leda till missuppfattningar och resultatfel då skälen till de olika brukerna kan te sig väldigt olika. Exempelvis kan människor vara regelbundna brukare av narkotika men avstå från alkohol och vice versa. Detta gör att generaliseringen *droger* i bemärkelsen alkohol och narkotika kan bli väldigt vilseledande. Att alkoholen dessutom är laglig medan narkotikan är olaglig kan även det kan spela in på deltagarnas perspektiv. Fokus i denna studie ligger därför enbart på *narkotika*, och då i bemärkelsen; olagliga narkotikaklassade preparat samt narkotikaklassade läkemedel som brukas på ett illegalt sätt. Genom denna avgränsning minskas risken för validitetsproblem i tolkningen av resultatet. I rapporten från Statens folkhälsoinstitut (Bergmark & Karlsson, 2006; Fahlke, 2006) fokuserade författarna visserligen, på liknande sätt, enbart på narkotikan, och i rapporten från Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN, 2012) delas alkohol och narkotika upp i separata delar, men istället saknar båda dessa rapporter beskrivningar av vilka *attityder* till narkotika och narkotikabruk som idag är gällande. Denna studie syftar således till att komplettera tidigare forsknings brister och kunskapsluckor genom att dels fokusera enbart på narkotika och dels genom att skildra attityder. Vidare är syftet även, att genom en induktiv ansats, skapa

en deskriptiv bild av deltagarnas personliga upplevelse av vilken roll narkotikan haft i deras liv. Studiens slutliga frågeställning blir därmed följande: *Vilken attityd har före detta narkotikabrukare till narkotika och narkotikabruk?*

Metod

Deltagare

Utöver att deltagarna skulle vara eller tidigare ha varit brukare av narkotika var ambitionen inledningsvis att särskilt belysa attityder hos unga vuxna i ett ålderskriterium av 16-30 år. Dock visade det sig att denna målgrupp var mycket svåråtkomlig och av de tio inplanerade intervjuerna kunde endast en genomföras då enbart en av deltagarna dök upp på avtalad tid. Denna komplikation resulterade i att studiens syfte fick redigeras och målgruppen blev istället *personer som tidigare varit brukare av narkotika*. Efter den redigeringen kunde ytterligare fem intervjuer bokas in och dessa kunde utföras enligt planen. Totalt genomfördes således sex intervjuer varav en gjordes via telefon och en då deltagaren hade med sig en vän. Hälften av deltagarna var män och hälften var kvinnor. Åldern varierade mellan 19-56 år och alla deltagarna var bosatta i samma stad. Deltagarna hade väldigt skilda bakgrunder och livssituationer, men gemensamt för de alla var att de vid intervjutillfället uppgav att de var fria från narkotika. Fyra av de sex deltagarna började sitt bruk som ungdomar (12-18 år) medan de andra två började i vuxen ålder (över 25 år). Alla deltagare hade hasch som debutdrog, oavsett vilket deras fortsatta bruk blev. För två av deltagarna blev haschet det enda preparat de kom i kontakt med medan resterande deltagare även brukade av andra narkotiska preparat. En av deltagarna hade endast brukat narkotika vid två tillfällen, och då med några års mellanrum, medan de andra fem hade ett mer kontinuerligt och dagligt bruk. Deltagarna fick varsin biobiljett som tack för sin medverkan.

Material

I intervjuerna användes en egenkomponerad intervjuguide som började med öppna, mer beskrivande frågor för att senare smalna av och fokusera på mer specifika frågor. Tanken med denna uppbyggnad var att få deltagarna att känna sig välkomna att berätta om sina upplevelser istället för att avskräcka dem genom en mängd konkreta frågor. Denna uppbyggnad hade även som syfte att så tidigt som möjligt klargöra att det var deltagarnas personliga berättelser som låg i fokus för studien. Intervjuguiden följde en halvstrukturerad design som på så sätt gjorde det möjligt för deltagarna att själva vara med och påverka samtalet och således även på egen hand formulera sina berättelser. För att intervjumaterialet skulle kunna svara på studiens syfte skapades fem olika frågeområden som tillsammans täckte in attitydens tre aspekter. Dessa frågeområden var följande:

- Den positiva upplevelsen av att testa och fortsätta bruka narkotika
- Upplevelsen av narkotikans negativa konsekvenser
- Kognitiva gränsdragningar, kategoriseringar och definitioner av narkotika och narkotikabruk
- Upplevelsen av omgivningens agerande, ställningstagande och möjligheten att prata med andra
- Samhällets lagar, regler och arbete mot narkotikan

Ljudinspelningar gjordes av hela intervjusamtalen, detta för att möjliggöra en senare transkribering.

Procedur

För att få fram representativa deltagare till studien kontaktade jag en person som är verksam inom polismyndigheten. Denne tog i sin tur kontakt med personer som han på olika sätt stiftat bekantskap med tack vare sin yrkesroll. Dessa föll alla in under kriteriet att tidigare ha varit brukare av narkotika och var således lämpliga deltagare för studien. Nyckelpersonen fungerade som en länk mellan mig och deltagarna och kunde på så sätt boka in intervjuer till passande tidpunkter. Intervjuerna ägde rum på ett polishus i en mellanstor stad i Sverige och pågick under två dagar. Efter att ha välkomnat deltagarna och visat tacksamhet inleddes intervjun med en genomgång av studiens syfte, de etiska forskningskraven samt information om att studien var fristående från polismyndigheten. Efter ett informerat samtycke fortsatte intervjun med en öppen fråga gällande första gången deltagarna själva brukat narkotika, därefter följde frågor rörande de fem olika områdena som tidigare presenterades. Frågeområdena togs inte upp i samma ordningsföljd till alla deltagarna, utan anpassades utifrån vad deltagarna själva berättade. Under intervjun fick deltagarna, med hjälp av lappar, även rangordna orden pundare, knarkare, beroende, narkoman och missbrukare. Detta utifrån deltagarnas personliga upplevelse av ordens betydelse och värderingsgrad. Denna övning utfördes dock inte på två av deltagarna på grund av å ena fallet tidsbrist och å andra fallet telefonkontakt. Vid dessa intervjuer fördes istället diskussioner kring begreppen. Intervjuerna avslutades med en sammanfattning av det som tagits upp och därefter en fråga om deltagarna ville lägga till eller fråga om någonting. Efter att deltagarna blivit avtackade blev de tilldelade en biobiljett samt kontaktuppgifter till uppsatsförfattaren.

Databearbetning

Materialet i form av ljudinspelningar transkriberades ordagrant för att därefter analyseras utifrån en kvalitativ innehållsanalys. Första steget blev att korta ned och sammanfatta alla deltagarnas berättelser, var och en för sig i tur och ordning. Således skapades flera innehållsrika meningsenheter som på ett tydligt sätt beskrev det deltagarna förmedlat. Meningsenheterna från de olika intervjuerna jämfördes för att på så sätt finna övergripande teman i berättelserna. Dessa teman berörde sex olika samtalsområden som senare även kom att bli rubriker i studiens resultatdel. Jämförelserna av meningsenheter gjordes även för att

hitta de attityder som deltagarna gav uttryck för då de beskrev sina tankar, känslor och handlingar i olika narkotikarelaterade situationer. Då tanke, känsla och handling, enligt forskningen, var den mänskliga attitydens beståndsdelar blev dessa tre komponenter även riktlinjer i det resterande analysarbetet. Under arbetet med analysen användes både transkriberingen och ljudinspelningarna, detta för att öka förståelsen av deltagarnas beskrivningar genom att både lyssna och läsa. På så sätt underlättades möjligheten att skapa en helhetsbild av deltagarnas berättelser. Ljudfilerna raderades dock direkt efter det att analysen var klar, detta för att säkra en av komponenterna i Vetenskapsrådets konfidentialitetskrav. Analysen baserades inte på någon tidigare teorigrund, utöver den teoretiska förståelsen om attityders tre komponenter, utan utgick från en induktiv ansats. Detta var därmed i enighet med studiens deskriptiva syfte. Deltagarnas egna ord gavs stort utrymme, bland annat genom att deras citat placerades ut på ett flertal platser i resultatpresentationen, detta för att förtydliga intressanta skildringar av attityder men även för att inte gå miste om deltagarnas personliga upplevelser av sitt narkotikabruk.

Resultat

Utifrån de sex olika teman, som skapades under analysen, gick det tydligt att se hur deltagarnas attityd till narkotika och narkotikabruk var starkt kopplat till deras tankar, känslor och handlande. Det första temat, som rörde deltagarnas distinktion mellan olika farliga preparat, visade hur deltagarnas attityd och benägenheten att bruka ett preparat påverkades av huruvida de upplevde narkotikan som farlig eller ej. Det andra temat gällde det fria valet och umgängets betydelse, vilket beskrev hur deltagarnas attityd med tiden förändrades, detta genom att de flesta började sitt bruk av sociala skäl men senare gick över till att bruka av mer personliga skäl. Det tredje temat beskrev två olika motiv till att bruka narkotika och skildrade då hur deltagarnas attityder påverkades av ifall de innan sitt bruk haft inre ängslan eller ej. Det fjärde temat behandlade upplevelsen av skam eller inre konflikt. Där visade det sig att den skam som deltagarna erfarit inverkade på den attityd som de senare erhöll. Det femte temat handlade om missbruk som kontrollförlust och visade hur deltagarnas attityder gällande kännetecknen kring vad som är en missbrukare grundade sig i deras egen erfarenhet av att tappa kontrollen över sina liv. Det sjätte och sista temat handlade om konsten att sluta ett narkotikamissbruk. Detta skildrade hur deltagarnas attityder förändrats i och med att de själva slutat och således blivit fria från narkotika. Sammanfattningsvis kan sägas att deltagarnas attityder genomgick en stor förändring från det att de började sitt bruk till att det att de slutade, från uppfattningen om att narkotikan skapar en social tillhörighet, vidare till en inställning om människans fria val, för att slutligen nå en önskan om ett narkotikafritt samhälle.

Distinktioner mellan olika farliga preparat

Tre av deltagarna skildrar en aning mer tillåtande attityd till hasch gentemot vad de gör till andra narkotikapreparat. Deras beskrivningar ger en bild av att hasch inte innefattas i begreppet narkotika, att det är något som inte är lika farligt, allvarligt eller riskfyllt. Alla ser de haschbruket som ytterst vanligt förekommande och deras upplevelse till följd av detta är att preparatet därför är mer accepterat att bruka. ”Alltså om någon röker på, då är det inte en stor sak, men om någon ska ta tabletter eller sniffa eller spruta, då är det ju mycket värre”. Då en av deltagarna blev tillfrågad hur hon agerade då hon fick reda på att även hennes bror brukade narkotika svarade hon att han rökte hasch lite då och då men att han inte ”höll på” med narkotika. Dessutom beskrev hon att ”alla gjorde ju det då, så det var liksom ingen big deal”. Således bekräftar hon uppfattningen om att det finns en skillnad mellan hasch och övrig narkotika, och att hasch då är mer accepterat och godtagbart. Deltagaren klargör även att den mer tillåtande attityden kommer av att det idag finns en normalitet i samhället av att röka hasch. En annan deltagare säger exempelvis vid ett flertal tillfällen att ”det är jättevanligt att folk röker på”, och bekräftar därmed den vanliga förekomsten. En tredje deltagare, som även hon, medvetet eller omedvetet, bekräftar denna tillåtande attityd, beskriver hur hon såg på sitt eget bruk som att hon rökte hasch, men inte att hon brukade narkotika i den bemärkelsen. Därmed förtydligar hon inställningen om att hasch är särskilt från andra narkotikapreparat. Vidare förklarar deltagaren att hon blev erbjuden haschet av några vänner men att hon aldrig skulle tackat ja om vännerna hade erbjudit henne någon annan typ av narkotika. På frågan varför svarar hon ”dels för att jag vet att det är farligt och dels för att jag är rädd för sprutor”. I och med detta klargör deltagaren att narkotika är farligt, men ger sken av att hasch inte är helt inräknat i detta fack, även om hon senare uttryckligen beskriver att hon ser det som fel att bruka preparatet. Dessa tre deltagares attityder stämmer således överens med den bild som forskningen pekar på; att det ökade haschbruket skapar en normalitet som leder till mer positiva och tillåtande attityder. Hos de tre andra deltagarna syns inte denna distinktion i samma utsträckning utan de har istället samma typ av avståndstagande till alla typer av narkotika. Dessa deltagare kan dock bekräfta att det finns en mer tillåtande attityd till hasch i samhället, men ingenting i analysen tyder på att deras attityd skulle stämma överens med denna inställning.

Deltagarna ger även uttryck för sina attityder till det preparat som de anser vara det farligaste, heroin, samt föreställningar om hur de anser att personer som brukar heroin beter sig. En av deltagarna beskriver exempelvis att heroinister kan bli rent av livsfarliga då någon agerar på ett sätt som inte faller heroinisten i smaken. Deltagaren exemplifierar detta genom att beskriva hur en person som brukar heroin kan vara i stånd att döda om denne upptäcker att någon exempelvis stulit dennes narkotika. ”Ju tyngre drogen är, om man säger, ju hårdare attityd är det”. Detta hårda klimat är således, utifrån deltagaren, ett kännetecken på det liv en heroinbrukare lever. Ett liv som deltagaren, under sin brukarperiod, såg ned på. Även en annan deltagare särskiljer heroinister som en särskild grupp av narkotikabrukare. Han beskriver hur brukare av andra preparat brukar mer som en kul grej medan det för heroinister snarare handlar om att de blir psykiskt sjuka och maniska. Vidare beskriver ytterligare en deltagare att hon ser en stor skillnad mellan det, som hon upplever vara, det farligaste

preparatet och det, som hon upplever vara, det minst farliga preparatet. ”Om jag sa till dig att jag rökte på då hade det varit okej men om jag sa att jag satt och spruta heroin... (skatt!)”. På liknande sätt beskriver även en annan deltagare att narkotikabrukare till och med kan avråda varandra från att bruka heroin. ”Det var absolut tabu att ge tjejer heroin. Alla andra droger kan du ge tjejer, men absolut inte heroin. Det var verkligen tabu för de säger ’det är gift’”. Deltagaren beskriver även hur hennes sista gräns att överträda var att bli heroinist, alltså den yttersta spetsen av ett narkotikabruk.

Det fria valet och umgängets betydelse

Alla deltagare är ense om att de aldrig har upplevt något problem i att säga nej till narkotika. Det ses varken som fel, töntigt eller svikande om någon känner för att inte bruka ett preparat. Alla menar de att var och en gör sitt eget val och ingen av dem har någonsin upplevt något gruppsytryck där de känt sig tvingade in i något bruk, de har gjort det av egen vilja. Attityden till det fria valet att bruka narkotika är därmed något som de alla bekräftar att de tidigare hade. De menar att en narkotikabrukare till stor del struntar i vilka val andra människor gör, de utgår bara från sig själva.

Fem av deltagarna beskriver hur de började sitt narkotikabruk i sociala sammanhang, att de brukade preparaten ur umgängessynpunkt. Några av dem förklarar att de inte tyckte om alkohol och därför använde narkotika som ett sätt att ändå känna tillhörighet i olika sociala sammanhang. De beskriver dock hur den sociala aspekten efter hand blev allt mindre betydelsefull. Det regelbundna bruket gjorde att vännerna tappade betydelse och att narkotikan fick ökat utrymme. ”Då blev drogen viktigare än kamraterna och då kom drogen i första hand”. En majoritet av deltagarna skildrar även hur motiven till deras fortsatta bruk bestod i att narkotikan gjorde att de mådde bra personligen, medan motiven i början av bruket handlade om att de ville passa in i sociala sammanhang. ”Jag var nog en väldigt liten och ensam person, med narkotikan blev jag någon i något”. Många beskriver hur de innan sitt bruk upplevde sig själva som annorlunda och att de inte visste hur de skulle bete sig. När de sedan kom i kontakt med narkotikan förändrades denna upplevelse vilket gjorde att de fortsatte bruka. Att kunna fungera och bete sig som ’alla andra’ var således ett mycket starkt motiv. ”Jag ville bara må bra, vara normal”.

TVå motiv för att bruka narkotika

Flera av deltagarna beskriver hur de mådde dåligt första gångerna de brukade narkotika. Att preparatet inte gav dem den effekt de önskat, utan att de snarare blev illamående och kände ett obehag. Dock kan alla deltagare intyga om en mycket positiv upplevelse då de slutligen hittade ’sitt’ preparat. De beskriver hur det var som att en ny värld öppnades, där livet blev fritt från problem och fyllt med lycka. ”Första gången jag tog amfetamin då var det bara ’wow’! [...]Varför i helvete är det ingen som har sagt det här till mig? Wow, nu snackar vi, nu åker vi!”. En annan deltagare beskriver hur hon ständigt gick runt med en stor smärta av sorg inom sig, men att den smärtan var som bortblåst då hon hittade det preparat som hon senare

fastnade för. ”Jag kommer ihåg när jag rökte det att det bara (pust) försvann. Att jag bara kunde vara mig själv utan att vara så här ledsen hela tiden.”. Denna positiva känsla som deltagarna skildrar kan således ses som en grund till varför många av dem hade en attityd som sa att alla människor själva har rätt att avgöra vad de vill göra med sina liv, så länge det inte skadar någon annan. De menade att de som vuxna människor hade rätten att styra sina egna val och leva på det sätt som fick dem att må bra, vilket således även innefattade att bruka narkotika. Så länge bruket inte gick över styr och skapade negativa konsekvenser för omgivningen menade alla utom en, under sin brukarperiod, att narkotikaanvändning var okej. Idén om det fria valet skapade därmed en legitimitet till deras personliga narkotikabruk, en legitimitet som gjorde att de kunde fortsätta att bruka utan att känna att de gjorde något fel. Denna uppfattning var det dock nästan ingen av deltagarna som längre stödde vid intervjutillfället. ”Som jag tyckte då så har man väl rätt att bestämma själv vad jag stoppar i min kropp, och det har man väl i och för sig, men omdömet var väl kanske inte så bra.”

Liksom de som beskrev hur narkotikan lät dem slippa negativa känslor beskrev fyra deltagare hur deras grundmotiv till narkotikabruket låg i att de innan upplevde en känsla av tomhet. Upplevelsen av ensamhet och utanförskap var något som de tydligt beskrev i sina berättelser. På olika sätt hade de känt sig övergivna och därför tagit till narkotikan som ett sätt att få bort den molande klumpen som de beskrev fanns i bröstet. Alla de fyra deltagarna förklarade att de inte hade börjat bruka narkotika om det inte var för att de mådde dåligt inombords, i alla fall hade de inte gått så långt i sitt bruk. ”Jag skyller inte på någonting, men jag kan säga att om inte min mamma hade dött då kan jag nästan till 100 % lova att jag inte hade blivit beroende, det tror jag inte.”. En annan deltagare beskriver hur han idag har blivit diagnostiserad med ADHD och ADD men att han önskat att han blivit det redan som barn då han tror att bristen på medicinering var en av de största orsakerna till att han började sitt narkotikabruk. Han beskriver hur en tidig medicinering troligtvis skulle hjälpt honom att inte ta till narkotikan i den omfattning han nu gjort. ”Då tror jag att mitt liv hade sett annorlunda ut idag”. Således skildrar deltagarna uppfattningen att ett narkotikabruk skapas på grund av att en person upplever en inre tomhet eller känsla av att inte passa in. ”En människa som mår bra är inte destruktiv. [...] Innerst inne så är det någonting som saknas.”. Två av dessa deltagare visste inte om sin inre smärta förrän det att de hittat ett preparat som dövade smärtan, först då insåg de vilken enorm tyngd de tidigare gått och burit på. För en annan deltagare var det just sorgen som var brukets motiv redan från första stund. Den sista deltagaren såg orsaken till sitt bruk först efter det att han helt slutat med narkotika. Således hade alla dessa fyra deltagare olika medvetandegrad kring sin inre smärta, men alla var de av den uppfattningen att inre smärta och tomhet är det största skälet till att människor fastnar i ett narkotikabruk.

De andra två deltagarna beskriver att deras narkotikabruk alltid har baserats på att de tycker att det har varit roligt. Bakomliggande problem eller ångest har aldrig varit något grundmotiv till deras bruk, det har snarare handlat om en spänning och en nyfikenhet. Båda liknar det med varför människor dricker alkohol ”för att det är kul”. Första gången de testade narkotika var deras enda bakomliggande motiv att de ville roa sig socialt. Således motsäger de uppfattningen att ett narkotikabruk oftast grundar sig i att en individ på ett eller annat sätt mår dåligt, eller saknar en inre balans. De medger att det dåliga måendet säkerligen kan vara ett

skäl för vissa personer, men menar att det långt ifrån är så för alla.”Det börjar som partaj, kul, som såhär bus, som när du dricker”. Tre av de andra fyra deltagarna kan hålla med om att spänningen till viss del väger in i debuten, men menar att det alltid finns någon större underliggande orsak. Den fjärde deltagare beskriver dock hur hon aldrig såg spänningen som något motiv för sitt narkotikabruk. För hennes del handlade det bara om att dämpa den jobbiga känslan hon hade inom sig. Sammanfattningsvis kan därmed sägas att deltagarnas motiv till att börja bruka narkotika antingen var att de ville bli av med en inre obalans och sorg eller för att de erfara en rolig och spännande upplevelse.

Upplevelse av skam eller inre konflikt

Något som var ofta återkommande i berättelserna var deras beskrivning av låg självkänsla och skamkänslor över att gå emot sig själva och sina egna principer. Alla utom en beskriver hur de såg ned på sig själva, vissa skildrar till och med hur de uppfattade sig själva som värdelösa. ”Det enda jag kunde, i mitt huvud, det var att sälja knark och stulna saker”. Deltagaren som beskriver detta hade trots sin upplevelse både utbildning, ett bra jobb, en familj samt ett gott socialt nätverk. Att narkotikan på detta sätt degraderar individen och skapar en snedvriden bild av det egna värdet och den egna förmågan är något som även de andra fyra deltagarna bekräftar. Flera deltagare berättar hur de slutligen bara fann ett enda sätt att skydda den egna självkänsla, ett sätt att komma bort från den enorma skammen de upplevde. Det var genom att ljuga. De förklarar hur lögnerna blev deras stöttepelare för att inte bryta ihop totalt. De var medvetna om att lögnerna sällan fäste på omgivningen, men de fortsatte att ljuga, ljög för att skydda sig själva. En av deltagarna beskriver att grunden till lögnerna låg i att han inte kunde stå för det han gjorde. ”Man vill klara sig undan någonting fult, man vill inte stå för det man gör, för att man i sig själv är en nolla då. Man blir blottad, rakt igenom”. Även annan en deltagare skildrar hur denna inre konflikt skapade förvirring i hennes liv.

... och så fick jag ju lite ångest över att jag rökt hasch, men så rökte jag hasch för att dämpa det här igen. [...] Jag hade ju liksom gått emot mina egna principer och det var ju också jobbigt. Och liksom att jag gjorde någonting fast jag egentligen inte ville.

Deltagaren beskriver att det blev som en ond cirkel, en beskrivning som även delas av andra deltagare. De berättar hur narkotikabruket gav dem dåligt samvete, dels för att de visste att det var olagligt, men främst för det ofta resulterade i problem, och då många gånger socialt. Efter varje upprepat bruk byggdes detta dåliga samvete upp och deltagarna berättar hur de efter hand fick en stor ångest och smärta som följde. Smärtan tillsammans med känslan av hopplöshet och abstinensen av preparatet blev slutligen för stor enligt deltagarna, de beskriver hur de inte kunde hantera sin egen situation. Denna kontrollförlust gjorde att de slutligen tog till det enda medel som de visste skulle dämpa den enorma tortyr som de upplevde, de tog till narkotikan på nytt. Således började de om från noll och den inre konflikten byggdes upp ännu en gång.

Missbruk som kontrollförlust

Ingen av deltagarna säger sig någonsin ha varit rädda för att bli missbrukare. Flera av dem beskriver hur de i början av sitt narkotikabruk inte ens tänkte tanken och att de senare, när de insåg sitt missbruk, inte brydde sig om det. En av deltagarna beskriver till och med att han som ungdom kunde se upp till äldre personer som hade ett narkotikamissbruk. ”Förresten så tyckte jag att de var rätt balla [...] och det var nästan så att jag ville bli en sån”. På liknande sätt beskriver en annan deltagare hur han i början av sitt narkotikabruk ansåg att ju olagligare någonting var, desto häftigare var det. Dock förklarar han att denna attityd avtog med tiden. I motsats till denna positiva skildring beskriver en annan deltagare hur hon inte alls ville bli missbrukare men att hon tänkte att det aldrig skulle hända henne. Hon beskriver hur hon sa till sig själv att ”jag tar ju så lite” och hon därmed aldrig var orolig för att bruket skulle eskalera. Gällande deltagarnas uppfattning om var gränsen går för att någon skall bli klassas som missbrukare beskriver en av deltagarna hur hans attityd förändrats efter det att han själv slutat sitt narkotikabruk. ”Hade du frågat mig förut så hade svaret nog blivit när jag gick på tyngre droger, som amfetamin, men frågar du mig idag så skulle jag nog säga att jag har varit missbrukare redan från första gångerna jag rökte hasch”. Således gör han en beskrivning av att hans tankar kring narkotikabruket förändrats efter det att han kunnat se sig själv ur ett retrospektivt perspektiv.

Deltagarna uppvisar även attityder till hur de ser på narkotikabrukarens olika liv, vad som är accepterat och inte. En av deltagarna berättar exempelvis hur hon upplevde det som otroligt hemskt då hon som ungdom fick veta att en av hennes vänners föräldrar brukade narkotika. På frågan om hur hon tyckte det var svarade hon ”Jätte, jätte fel. Alltså fy fan!”. Hon beskriver även hur hon anser att föräldrar borde ”ha mer vett än så”, vilket skildrar hur hon har en attityd som pekar på att det inte är godtagbart att bruka narkotika som förälder men att det annars är upp till var och en att göra sitt fria val. En annan deltagare beskriver hur han, under sin tid som narkotikabrukare, kunde se ned på personer som gjorde vad som helst för att få tag i narkotika, personer som visade sig desperata. Exempelvis såg han ned på personer som städade narkotikasäljares hem, köpte mat till dem eller gjorde andra sysslor som säljarna själva tyckte var tråkiga eller jobbiga. Han beskriver även hur han då kunde se ned på de kvinnor som tjänade pengar till narkotikan genom att sälja sig själva. Till skillnad från denna nedvärdering av olika livsstilar så berättar en annan deltagare hur grunden till att hon vågade testa narkotika låg i att hon såg upp till några vänner som var brukare. Hon beskriver hur dessa personer skötte sina arbeten och privatliv, och att detta då bidrog till att hon uppfattade deras inställning till narkotika som vettig. En uppfattning som hon tror många lätt kan falla för. ”De dricker inte alkohol, utan de röker kanske två helger i månaden [...] de har liksom valt bort alkoholen och tycker att det är värre”. Dock beskriver hon hur hon idag tar avstånd från denna attityd.

När deltagarna uttalar sig om vad som kännetecknar ett missbruk är de alla väldigt eniga, ”när jag inte bestämmer själv”, ”när det styr lite av ens liv”. Denna förlust av kontroll är det flera av deltagarna som skildrar i sina berättelser. Många av dem förklarar hur narkotikan tillslut tog överhanden och att den kom att stå över både vänner och familj. De beskriver att livet på

så sätt ständigt kom att kretsa kring att säkra förrådet av narkotika. ”Jag fick det intalat i huvudet att det var lika viktigt som luft”, förklarar en av deltagarna och syftar då på amfetaminet. Missbruksbegreppet handlar således, utifrån deltagarnas förklaringar, om en sorts förlust av möjligheten att själv styra sitt liv. En av deltagarna beskriver hur han var livrädd för att hans liv skulle gå i kras om han inte alltid hade tillräckligt med narkotika hemma. ”Jag var säker på att jag skulle dö om jag inte hade någonting till imorgon när jag vaknade”. Dock beskriver varken han eller någon av de andra att de någon gång varit rädda för att ta en överdos och dö av den orsaken. Den risken struntade de i. Utifrån deltagarnas beskrivningar växer det således fram en bild av missbrukaren som en person som i väldigt hög utsträckning riktar in sig på jaget och dess behov. De beskriver exempelvis hur en missbrukare ofta kan glömma bort sin omvärld, strunta i vad omgivningen har för åsikter eller vad samhället har för ståndpunkter, missbrukarens enda fokus ligger på att tillgodose jaget med narkotika.

Konsten att sluta ett narkotikabruk

Flera av deltagarna skildrar hur de nu efter att ha slutat bruka narkotika ständigt arbetar med att stärka sin egen självkänsla och förstå sitt eget värde, ett arbete som kräver både tid och kraft. Fyra av dem beskriver hur denna insikt är den avgörande nyckeln för att nå ett narkotikafritt liv. De menar att den enda vägen ur ett narkotikabruk är genom förståelsen av att livet innehåller så mycket mer än bara narkotika, samt att kunna inse sin egen betydelse i ett sammanhang. Dock poängterar de alla att denna insikt inte går att uppnå om personen inte plockas ut ur det narkotikastyrda liv som denne lever i och därefter placeras på en plats som är fri från narkotika. Av denna orsak är de alla av den uppfattningen att samhället bör ta till hårdare tag mot narkotikabrott. De beskriver hur människor måste få en möjlighet att komma bort från sina destruktiva liv. ”Det är en viss skillnad på att få skyddstillsyn och upp till sjuårigt fängelse liksom. [...] Det handlar ju om att man måste komma ner och vända”. Denna deltagare är således positivt inställd till strängare fängelsestraff men poängterar att det även krävs att personen får bra behandling under sin strafftid, en behandling som innefattar att personen lär sig se de alternativa möjligheterna i livet. Denna inställning är något som alla övriga deltagarna också delar. Alla beskriver den behandling som a och o i återhämtningsprocessen. En av deltagarna förtydligar vikten av att komma bort från den narkotikafyllda vardagen genom att förklara hur han själv tillslut bad om att få bli inlåst. När polisen i sin tur frågade varför förklarade han följande:

Jag kan stå här och lova massor med grejer och jag kommer inte att hålla det, för när jag kommer hem då drar på djävligt i vanlig ordning, men om ni låser in mig och jag får sitta inlåst i kanske fyra månader... förhoppningsvis har jag börjat tänka på ett annat sätt när allting har gått ur kroppen. Då kanske jag kan ta ett beslut om vad jag ska göra av mitt liv.

Flera av deltagarna beskriver hur de kom till en punkt där de kände att ’nu får det vara nog’. De förstod att de problem de gick och bar på aldrig skulle försvinna permanent, utan att

narkotikan bara kunde dämpa dem för stunden. De upplevde snarare hur problemen bara eskalerade i och med att det uppstod nya problem till följd av narkotikabruket. Det var denna insikt som fick dem till att vilja söka hjälp, hjälp att få bli bortkopplade från narkotikavärlden. Deltagarnas attityd till hur samhället bör agera mot personer som hamnat i ett destruktivt narkotikabruk kan således sammanfattas utifrån en av deltagarnas citat. ”Han måste ju alltså plockas ut tidigt som fan för att förstå att han är värd något annat än det där”.

De fyra deltagare som sökt hjälp för sitt narkotikabruk via statlig eller kommunal verksamhet skildrar alla hur de åtaliga gånger mött motgångar. ”Jag kan säga att jag har haft en kamp med soc [...] Jag har kämpat i motvind emot dem. För jag är så ärlig jämt och berättar, och då blir jag ändå misstrodd. Det förstår jag, de flesta missbrukare ljuger”. Deltagarna förklarar hur de upplevt att avvänjningsprogram givit motsatt effekt, hur de genom medicinering höjt sin beroendegräns och hur de i väntsalarna kommit i kontakt med andra brukare och därmed kunnat underlätta sin handel av narkotika. De beskriver hur de som regel blivit bemötta som en i mängden av alla narkomaner vilket således sänkt deras tro på det personliga värdet. Deras attityd till samhällets agerande är följaktligen mestadels negativ men de medger ändå att situationen för de som arbetar med narkotikafrågor inte är optimal. Det saknas både kunskap och pengar. När det gäller att bli ren och komma ur ett narkotikabruk förklarar fem av deltagarna hur den viktigaste komponenten handlar om att ha någon som bryr sig. Någon som finns där och står kvar när det blåser. De beskriver vikten av att en person inte bara säger att den finns där, utan att den också verkligen gör det. ”Om man kommer dit och bara ’hur mår du, vi ska fixa det här’ och sedan finns du inte där nästa dag då blir det ännu värre kan jag säga. Det är katastrof att göra så”. De menar därmed att det krävs att stödet sker på ett ärligt sätt och att kommunikationen omges av ett förtroende.

När deltagarna slutligen får svara på hur de önskar att samhället såg ut gällande narkotikafrågan är deras beskrivningar entydiga. Alla önskar de ett samhälle fritt från narkotika. Utifrån deras berättelser går det även att på ett tydligt sätt se hur de önskar att samhällets arbete i narkotikafrågan borde förändras. Deras huvudpunkter i detta är att vården skulle fokusera mer på individen och utgå från dennes specifika behov istället för att generalisera alla narkotikabrukare som en viss typ av människor. De poängterar även att samhällets olika verksamheter borde hjälpas åt mer, att de borde samarbeta istället för att bolla problemen mellan varandra. Dock är deltagarna mest tydliga i en specifik önskan, önskan om att samhället bör rycka in ”så tidigt som möjligt, för de barn som har det jobbigt”, ”lösenordet är alternativ”.

Resultatdiskussion

Det som framgick av Breckler (1989), Demker (2009) och Egidius (1994) beskrivningar var att en attityd består av tre olika komponenter; tanke, känsla och handlingsinriktning, i relation till ett fenomen. Dessa komponenter var sändigt närvarande i deltagarnas berättelser och speglade således deras personliga erfarenheter och upplevelser av ett narkotikabruk.

Berättelserna gav en bild av vilka påföljder narkotikan kan resultera i samt vilken inverkan den haft i deltagarnas liv. Genom de beskrivningar och skildringar som deltagarna delgav gick det även att urskilja deras attityder samt skapa en uppfattning av vilken inställning de hade till samhällets agerande i frågan. Sammanfattningsvis kan sägas att deltagarna hade positiv attityd till narkotika under sin brukartid, detta på grund av preparatens vanliga förekomst, dess förmåga att dämpa ångest samt dess möjlighet att skapa nöjen i livet. Efter att ha slutat sitt bruk hade deltagarna istället en negativ attityd, detta på grund av att narkotikan bidrog till självförstörelse, kontrollförlust och problem i det sociala livet. Detta kan jämföras med McBride et al.:s (1994) skildring av att två av de starkaste motiven till att sluta bruka narkotika är viljan att återfå en självkontroll samt påtryckningen från det sociala umgänget, samt Fahlkes (2006) beskrivning av hur unga ofta upplever känslor av ångestkaraktär som följd av narkotikan. När det gäller de positiva attityderna bekräftar både Cruse (2008) och Titus et al. (2006) i likhet med deltagarna, att upplevelsen av minskad inre oro och känsla av lycka är starka komponenter till skapandet av en positiv attityd.

Deltagarna beskriver många gånger hur de ser hasch som ett väldigt vanligt förekommande narkotikapreparat. De beskriver hur det är ytterst lättillgänglig och att det går att få tag på utan större problem. Detta kan jämföras med CAN:s (2012) framställning av hur polisens och tullens beslagtagning av cannabis ökat markant de senaste åren. Vidare skulle den tillåtande attityden till hasch, som tre av deltagarna återger, kunna kopplas samman med Demkers (2009) beskrivning av att attityden skapar en social ordning. Genom att erhålla en positiv och tillåtande attityd agerar människan på det sätt som är förväntat av omgivningen. På liknande sätt skulle även handlingen, haschrökning, kunna ses som en orsak till varför människor fått en mer tillåtande attityd. Utifrån Egidius (1994) är nämligen *handlingen* en av de huvudsakliga komponenterna till den mänskliga attityden, och om handlingen då är vanligt förekommande blir attityden således även mer positiv. En intressant iakttagelse i studien var att de deltagare som hade en mer tillåtande attityd hasch var alla kvinnor medan de som hade en mer kritik attityd till haschet var män. Vad denna könsskillnad beror på är omöjligt att avgöra i och med att deltagarantalet är så pass lågt. Det går heller inte att bekräfta att det finns en faktisk könsskillnad i praktiken, men likväl kan det vara intressant att ha denna avvikelser i åtanke vid större studieobjekt.

Studiens alla deltagare uppvisar följaktligen en hel del tankar kring olika narkotikapreparat. Detta belyser således ytterligare en del av Egidius (1994) beskrivning av attitydbegreppet. Deltagarnas *tankar* kring preparatens effekter skapar en attityd som gör att de får tydliga riktlinjer kring hur de bör förhålla sig. Bergmark och Karlsson (2006) samt Olsson (2012) förklarar exempelvis att en individ ofta agerar utifrån vilka tankar denne har kring preparats farlighetsgrader. Upplever individen inte preparatet som farligt eller destruktivt får denne heller inte någon negativ attityd till att bruka det. I studien beskriver deltagarna hur deras tankar kring de olika preparaten gjorde att de hade lättare för att bruka vissa av dem och svårare att bruka andra.

Även den sista komponenten i Egidius (1994) beskrivning visade sig ha en inverkan på deltagarnas attityder. Detta genom att deltagarnas positiva *känsla* gjorde att de skapade sig en

idé om att alla människor själva har rätt att göra vad de vill göra med sina liv. Således kunde attityden, genom den positiva känslan, ge dem ett godkännande till att fortsätta sitt bruk. Cruse (2008) menar att upplevelsen att blir fri sina inre obehagskänslor gör att människor motiveras till ett fortsatt narkotikabruk. Detta är något som flera av deltagarna bekräftar då de exempelvis beskriver hur de ville vara någon i något, slippa den ångestladdade klumpen och känna sig normala.

Titus et al. (2006) beskriver hur unga vuxna ofta börjar bruka narkotika utifrån sociala aspekter och att spänning då är en mycket bidragande faktor. Deltagarna intygar detta på ett tydligt sätt då de förklarar hur spänningen var ett av motiven till deras debut. Dock kunde en av deltagarna inte dela den erfarenheten utan beskrev att den enda orsaken till hennes debut var att få bort en obehagskänsla. Att denna deltagare började sitt bruk i vuxen ålder skulle kunna vara en förklaring till varför spänningssökandet inte var aktuellt i hennes fall, att spänningen således är kopplad till ungdomslivet. Den fanns emellertid ytterligare en deltagare som började i vuxen ålder, dock beskrev han att han är en ständig kicksökare på grund av sin ADHD och att det således skulle kunna vara en förklaring till varför han såg spänningen som ett motiv trots sin vuxna ålder.

Metoddiskussion

Eftersom denna studie bygger på kvalitativa intervjuer är det omöjligt att presentera några statistiska slutsatser av resultatet, det går däremot att, på ett mycket djupgående sätt, skildra människors personliga upplevelser och erfarenheter. Då studiens syfte var att deskriptivt beskriva attityder hos tidigare narkotikabrukare var detta metodval mycket passande. Studien bygger således på en induktiv ansats med syfte att återge det manifesta innehållet i deltagarnas berättelser. En studie där empirisk data är utgångspunkten och där fokus ligger på den berättelse som deltagarna själva vill förmedla. Då tidigare forskning inom ämnet i mångt och mycket varit inriktad kvantitativ data kändes detta tillvägagångssätt mycket motiverat.

Deltagare

Urvalet var målinriktat i och med att deltagarna var de personer som på bästa sätt kunde svara på studiens frågeställning. Deltagarna hade en homogenitet i och med att alla tidigare varit narkotikabrukare men de vid intervjutillfället var fria från narkotika. Dessutom var de alla bosatta i samma stad vilket gjorde att deras stadsmiljö var den samma. Dock skilde sig deltagarnas personliga miljö åt, de hade även olika ålder, kön och erfarenheter, vilket på så sätt skapade en maximal variation ur det representativa urvalet. Att deltagarna kontaktades genom en och samma nyckelperson kan på sätt och vis ses som en risk då deltagarnas attityder skulle kunna ha påverkats av de åsikter som nyckelperson är innehavare av. Dock har deltagarna kommit i kontakt med nyckelpersonen på väldigt skilda sätt, vilket innebär att

nyckelpersonens påverkan på deltagarna troligtvis har sett väldigt olika ut. Dessutom har nyckelpersonen i de flesta fall agerat utifrån sin yrkesroll och därmed inte vägt in sina personliga åsikter utan utgått från samhällets riktlinjer. Detta innebär sålunda att nyckelpersonens påverkan med största sannolikhet är samma påverkan som de flesta andra yrkesverksamma personer inom statlig eller kommunal verksamhet har. Följaktligen är därmed nyckelpersonen inte något större hot för studiens validitet. Att deltagarna vid intervjusituationen hade slutat sitt narkotikabruk kan skapa funderingar kring huruvida deras retrospektiva beskrivningar ger en valid och enstämmig bild av den attityd de faktiskt hade under sin brukarperiod. Här går dock att förklara att det skulle vara ytterst svårt att få fram representativ information från en narkotikapåverkad person då narkotikan har så pass stor inverkan på personens sätt att tänka och agera. Detta klargjordes då det vid ett tillfälle gjordes ett försök att föra en intervju med en person som var narkotikapåverkad. Denna person avslutade dock själv intervjun efter bara några minuter. Svårigheten i att kommunicera med en narkotikapåverkad person var även något som de medverkande deltagarna bekräftade då de beskrev hur en person måste plockas ut ur sin tillvaro för att kunna tänka klart. Något som var positivt med att deltagarna hade just en retrospektiv bild av sitt narkotikabruk var att de i och med detta kunde jämföra den attityd de hade under sin bruksperiod med den attityd de har idag. Dessutom kunde de ge beskrivningar kring orsaker att börja, fortsätta och att sluta ett narkotikabruk. Hade deltagarna fortfarande varit inne i ett bruk hade studien således gått miste om både attitydjämförelsen och beskrivningen av orsaker till att sluta.

Validitet

Intervjuerna flöt på smidigt och deltagarna var alla väldigt villiga att delge sina erfarenheter och uppfattningar av narkotika och narkotikabruk. Denna lättsamhet grundade sig troligtvis i intervjuguidens struktureringsgrad vilken gjorde att situationen inte upplevdes som ett förhör utan snarare som ett alldagligt samtal. Att intervjuerna började med öppna och mer beskrivande frågor var nog även det en bidragande faktor till att deltagarna vågade ta plats. För att säkra att materialet verkligen skulle ge svar på den frågeställning som studien byggde på fanns den interna validiteten i åtanke under hela samtalen. En bit in i intervjuerna kom det därför mer specifika frågor rörande de ämnen som studien hade i ändamål att beskriva. Genom att materialet analyserades med hjälp av både ljudfilerna och transkriberingarna skapades en sorts triangulering vilket således ökade validiteten i resultatet. Trots att den objektiva hållningen hela tiden beaktades fanns det ändå en risk för tolkningsutrymme i analysarbetet. För att minska den risken användes deltagarnas egna citat ofta i avrapporteringen. På så sätt tydliggjordes det att resultatet inte grundade sig i personliga tolkningar utan att det var beskrivningar av deltagarnas egna berättelser. Därmed skapades en validitet i deskriptionsaspekten.

För att skapa en deltagarvaliditet och således säkerställa att deltagarnas berättelser inte misstolkats användes spegling och kontrollfrågor vid jämna mellanrum under intervjuerna. På detta sätt kunde eventuella missuppfattningar tydliggöras redan under intervjusituationen. Deltagarna fick därmed en möjlighet att förtydliga vad de sagt och rapporten kunde på så sätt

nå en samstämmighet. När det gäller den kollegiala valideringen, godkännandet från forskarsamhället, så utfördes denna inte i särskilt stor utsträckning. Detta då syftet med studien var att göra en deskriptiv undersökning av deltagarnas attityder, ett bekräftande från forskningsvärlden om att deltagarnas attityder var sanna upplevdes då inte som vidare aktuellt. Om syftet istället hade varit att undersöka huruvida tidigare teorier kring narkotikaattityder stämmer in på dagens attityder så hade denna typ av validering varit mer relevant. Trots detta gick det i efterhand att på många punkter se hur deltagarnas attityder var samstämmiga med forskningen. Exempelvis visades detta vid inställningen till hasch, orsakerna till att börja, fortsätta och sluta ett narkotikabruk, samt känslan av skam och ångest. Tidigt i intervjun klargjordes innebörden i begreppet narkotika, detta för att åstadkomma en begreppsvaliditet samt för att inte riskera att det skulle uppstå missförstånd mellan uppsatsförfattaren och deltagarna.

När det gäller validitetshotet selektivt bortfall så var detta ytterst uppenbart då endast en av deltagarna dök upp vid det första intervjutillfället. Eftersom deltagandet var frivilligt pressades inte deltagarna till att medverka vid något annat tillfälle, utan istället redigerades syftet så att åldern inte hade någon betydelse. Således följdes Vetenskapsrådets etiska restriktioner om frivillighet samtidigt som risken för validitetsbrister minskades. Att resultatet skulle kunna bli felaktigt på grund av en social önskvärdhet hos deltagarna var något som fanns i åtanke under hela studien. För att få deltagarna att vara ärliga i sina berättelser och inte känna press av att behöva visa upp 'sitt bästa jag', tydliggjordes det att studien var helt frikopplad från polismyndigheten, att deltagarna var anonyma samt att det var deras personliga upplevelse som låg i fokus för studien.

Generaliserbarhet

När det gäller generaliserbarheten i denna studie så är en statistisk sådan rent av omöjlig att genomföra i och med det låga deltagarantalet. Däremot finns det möjlighet till en överförbarhet i form av naturalistisk och analytisk generalisering. Den naturalistiska generaliseringen kommer av att studien bidragit med en slags tyst kunskap kring förhållandet narkotika, narkotikabrukare och samhälle. En kunskap som jag personligen bär med mig genom mina erfarenheter och som skapar en förväntan snarare än en förutsägelse. Den analytiska generaliserbarheten blir möjlig i och med att den kunskap som studien resulterat i går att använda som ett hjälpmedel även i andra sammanhang. Kunskapen kring brukares olika och lika attityder kan exempelvis användas som en vägledning i arbetet med andra typer av narkotikafrågor. Dessutom går det att genom studiens resultat skapa hypoteser, teorier och begrepp som i framtida forskning kan testas och således även bidra till en statistisk generaliserbarhet.

Referenser

- Bergmark, A., & Karlsson, P. (2006). *Vad är det som gör att unga testar narkotika och vad gör att vissa fastnar?* (Rapport nr. 15, s. 7-10). Statens folkhälsoinstitut, Stockholm.
- Breckler, S. J. (1984) Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude, *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 1191-1205.
- Blackman, S. (2004). *Chilling out. The cultural politics of substance consumption, youth and drug policy*. London: Open University Press.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2012) *Drogutvecklingen i Sverige 2011* (Rapport 130). Stockholm: Författaren.
- Cruce, G. (2008). *Riskbruk och beroende av alkohol, narkotika och tobak hos personer med svår psykisk sjukdom: Förekomst och återhämtning* (Doktorsavhandling). Lunds universitet.
- Demker, M. (2009). Svensk Höst. I S. Holmberg & L. Weibull (Red.), *Generösare attityd till flyktmottagning i Sverige* (ss. 49-57). SOM-institutet, Göteborgs Universitet.
- Egidius, H. (1994). *Natur och kulturs psykologilexikon*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fahlke, C. (2006). *Vad är det som gör att unga testar narkotika och vad gör att vissa fastnar?* (Rapport nr. 15, s. 16-20). Statens folkhälsoinstitut, Stockholm.
- Guttormsson, U. (2012). *Narkotikatillgängligheten i Sverige 1988–2011* (Rapport nr. 132). Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Järvinen, M., & Østergaard, J. (2011). Dangers and pleasures: Drug attitudes and experiences among young people. *Acta Sociologica*, 54, 1-18.
- Kühlhorn, E. (2005-11-29). *Billig narkotika bakom fler våldsbrott*. Tillgänglig: <http://www.drugnews.nu/article.asp?id=3020&p=Eckart+K%FChlhorn>, [2012-12-19].
- Läkemedelsverket. (2011-10-07). *Narkotika*. Tillgänglig: <http://www.lakemedelsverket.se/malgrupp/Foretag/Narkotika/>, [2012-12-20].
- McBride, C., Curry, J., Stephens, S., Wells, A., Roffman, A., & Hawkins, D. (1994). Intrinsic and extrinsic motivation for change in cigarette smokers, marijuana smokers, and cocaine users. *Psychology of Addictive Behaviors*, 8, 243–250.
- Olsson, P. (2012). *8 myter om cannabis*. Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle, Stockholm.
- Palmqvist, R., Martikainen, L., & Rauste von Wright, M. (2003). A moving target: Reasons given by adolescents for alcohol and narcotics use, 1984 and 1999. *Journal of Youth and Adolescence*, 32, 195-203.
- Parker, H., Aldridge, J., & Measham, F. (1998). *Illegal leisure: the normalisation of adolescent recreational drug use*. London: Routledge.
- Prochaska, J., DiClemente, C., & Norcross, J. (1992). In search of how people change: Applications to addictive behaviors. *American Psychologist*, 47, 1102–1114.
- Sato, H. (2004). *Droger och identitetsskapande: kulturella perspektiv på alkohol och narkotika i svenska ungdomsgrupper* (Rapport nr. 23). Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning, Stockholms universitet.
- Titus, J., Godley, S., & White, M. (2006). A post-treatment examination of adolescents'

reasons for starting, quitting, and continuing the use of drugs and alcohol. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 16, 31-49.

von Hofer, H. (2011). *Brott och straff i Sverige: Historisk kriminalstatistik 1750–2010. Diagram, tabeller och kommentarer* (4e uppl.). Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.